

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 330.3:[332.122:338.43]
JEL Classification Q01

Дудзяк О.А.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри,
Покотильська Н.В.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри,
кафедра менеджменту, публічного
управління та адміністрування
Подільського державного аграрно-технічного університету

ЗАГАЛЬНА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Dudziak O.A.,
can.d.sc.(econ.), assoc. prof., associate
professor at the department,
Pokotylska N.V.,
can.d.sc.(econ.), assoc. prof., associate
professor at the department,
department of management, public
management and administration
State Agrarian and Engineering University in Podilya

GENERAL METHODOLOGY OF RURAL TERRITORIES DEVELOPMENT RESEARCH

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, у тому числі в аграрній сфері, є об'єктивною та невідворотною реальністю. Суспільство змушене адаптуватися як до позитивних, так і негативних наслідків глобалізації. Завдання суспільства – максимально використати позитивні наслідки глобалізації та мінімізувати негативні процеси. Оцінюючи наслідки глобалізаційних процесів для аграрної сфери, варто мати на увазі концепцію багатофункціональності сільського господарства. Однією з причин фінансової вразливості сільського господарства є його некомерційна функція. Це, зокрема, впорядкування сільських територій, збереження сільських поселень, агроландшафтів, агрозаповідників, біорозмаїття, рекреаційні функції та захист суспільства від негативних наслідків надурбанізації [6].

Тому вивчення методології розвитку і відновлення сільських територій в Україні є надзвичайно важливим етапом фундаментальних досліджень поставленої проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній науковій думці останніх років спостерігається значний інтерес до цієї сфери наукових знань, зростання кількості публікацій, присвячених авторському розумінню розвитку сільських територій. Окремі аспекти зазначеної проблеми розглядаються у наукових роботах О. Бородіної [6], В. Щербатюк, В. Іванишина, Р. Тринько [7], В. Борщевського [1], Г. Цехмістрової [8] та інших вчених. Про необхідність вивчення методології розробки програм розвитку і відновлення сільських територій та покрокове її впровадження в державній Концепції розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р. [5], наголосив в своїй монографії Р. Тринько. Також в своїх працях науковці перераховують комплекси проблем розвитку сільських територій, дуже часто можна зустріти механізми вирішення цих проблем, але проблеми методології розроблення програм відновлення та розвитку сільських територій вивченні недостатньо.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування і використання методології дослідження стану і стратегії розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складність, багатогранність і міждисциплінарний статус будь-якої наукової проблеми приводить до необхідності її вивчення у системі координат, що задається різними рівнями методології науки.

Методологія – це: 1) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в певній науці; 2) вчення про методи пізнання та перетворення дійсності. Методологія науки (гр. *methodos* – спосіб, метод і *logos* – наука, знання) – це система методологічних і методичних принципів і прийомів, операцій і форм побудови наукового знання. Філософський рівень методології функціонує у вигляді загальної системи принципів діалектики. Вона формує світоглядну концепцію світової науки, тобто основні вихідні теоретичні положення, які затвердилися в науці і які рівною мірою треба знати: і філософію, і правознавство, і туризмологію, і філологію. У кожній галузі науки є, крім загальних, ще й свої специфічні теоретичні вихідні положення, які становлять її теоретичний фундамент. Питання методології досить складне, оскільки саме це поняття тлумачиться по-різному. Багато зарубіжних наукових шкіл не розмежовують методологію і методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як учення про методи пізнання або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів. Найчастіше методологію тлумачать як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в якійсь науці. Методику розуміють як сукупність прийомів дослідження, включаючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом [8].

Загальні світові тенденції сучасності свідчать про зміни політекономічної парадигми на користь сільського господарства і розвитку села. Демократизація та підвищення участі населення у розробці політики у багатьох провідних країнах світу розширили можливості дрібних фермерів та бідних верств сільського населення впливати на реалізацію цілей розвитку – скорочення масштабів бідності, підвищення рівня життя в сільських районах, поліпшення стану здоров'я сільського населення і сприяння збалансованому в екологічному, соціальному й економічному відношенні сталому розвитку сільської місцевості. Реалізація цих цілей базується на концептуальних засадах багатофункціонального характеру сільського господарства.

Зміни у політиці характеризуються пошквдженням розвитку дрібного приватного агробізнесу, особливо в країнах, які реформуються та урбанізованих країнах.

В сільськогосподарських ланцюгах доданої вартості з'явилися нові потужні гравці, представлені об'єднаннями дрібних агровиробників, які економічно зацікавлені у динамічному, успішному розвитку аграрного сектора і своєму впливові на прийняття політичних рішень. Досить активно розвиваються науково-теоретичні і прикладні дослідження нової ролі сільського господарства для забезпечення цілей розвитку, які окреслюють окрему сферу наукових знань, що об'єднується загальною назвою – сільський розвиток [6; 2].

Перехід до нової парадигми відновлення та розвитку сільських територій не можливий без вивчення їх внутрішнього механізму і функціонування визначення напрямків розвитку, без побудови моделі сталого розвитку територій з тим, щоб чітко зазначити фактори соціальної, екологічної, демографічної специфіки розвитку та регіональних особливостей територіальних громад.

Досягнення позитивної динаміки рівня соціально-економічного розвитку сільських територій можливе безпосередньо через вирішення проблем та впровадження механізмів мотивування та стимулювання, через механізми яких можна динамічніше збільшувати ресурсний потенціал, покращувати фінансовий стан, залучати ефективно інвестування в сільських територій та інше.

Вивчення методики відновлення та розвитку сільських територій є важливим елементом, адже аналіз та оцінка стану розвитку сільських територій неможливий без чітко встановленої методики.

Необхідно визначити проблеми, пов'язані із формуванням методичного забезпечення та дослідженням важливих аспектів соціально-економічного розвитку сільських територій. Цій проблемі вже присвячено низку цікавих наукових досліджень.

Вивчення наукових праць, монографічних джерел щодо оцінки соціально-економічного розвитку сільських територій дасть реальну можливість визначити напрями розвитку сільських територій [6; 3].

Узагальнення авторських визначень та обґрунтувань сільського розвитку, висвітлених у публікаціях вітчизняних учених, дає підстави стверджувати про спільну основу досліджень як таку, що базується на об'єкті розвитку. За такий об'єкт одні дослідники беруть галузь сільського господарства, інші – територію, при цьому не зачіпаючи процесу розвитку як такого. Досить потужно представлені результати досліджень у сфері організаційно-управлінських засад та державного регулювання процесів розвитку сільських територій. Щодо останнього слід особливо відзначити науково-прикладний доробок О. Павлова, який зробив вагомий внесок у розробку концептуальних засад формування державної політики розвитку різних рівнів та типів сільських територій. Однак методологічних та аналітичних досліджень у сфері сільського розвитку все ще бракує.

При дослідженні національної практики та літератури необхідно зауважити, що нині виділяють такі підходи вивчення та аналізу розвитку сільських територій, один з яких базується на галузевому

підході, інший на територіальному. Та часто в сучасній літературі можна зустріти такі підходи, як ресурсний, інфраструктурний, екологічний, соціально-економічний та комплексний, які можуть походити від двох базисних підходів – галузевого та територіального (рис. 1).

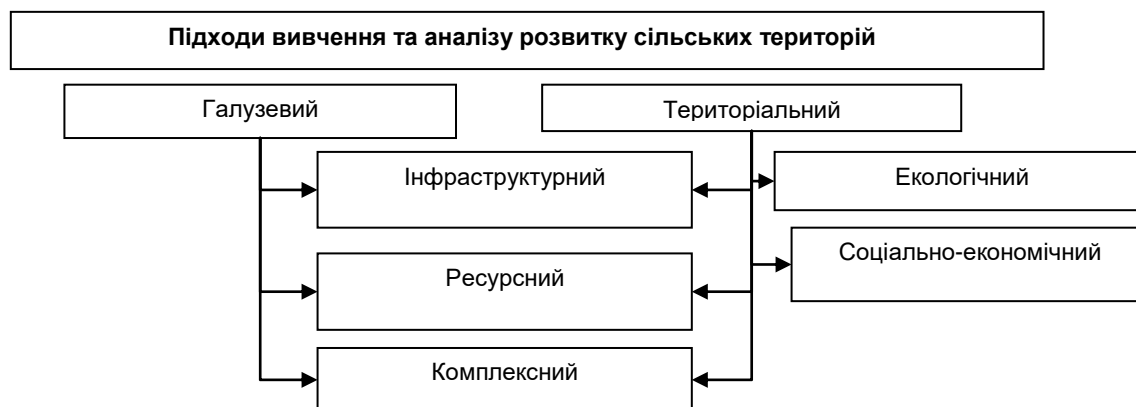

Рис. 1. Підходи вивчення та аналізу розвитку сільських територій

Джерело: розроблено за матеріалами [6]

Територіальний і галузевий підходи можна обрати як базисні, оскільки з них можуть бути похідними перераховані вище підходи.

Прийнята Концепція розвитку сільських територій 23 вересня 2015 року [5] допомагає спрямувати зусилля розробників програм розвитку сільських територій в напрямку тих проблем, які є загальними для сільських територій України. Так, дійсно, концепція є загальною для написання, але, розробляючи програму розвитку сільських територій, необхідно імплементувати її до того регіону, для якого вона розробляється. Потрібно враховувати традиції, ментальність, культуру, соціально-економічну ситуацію, наявні людські, природні та матеріальні ресурси та потенціали. Розробляючи програму відновлення та розвитку сільських територій для будь-якого регіону також потрібно зважати на інвестора, який має інвестувати етапи програми, чи це державне фінансування, чи громадське, чи благодійне фінансування, чи інвестором має стати особа, яка планує отримати дивіденди від успішної реалізації програми.

Програми можна розділити за двома типами:

- 1) Європейський тип програми відновлення та розвитку сільських територій.
- 2) Азіатсько-Ізраїльський тип програми відновлення та розвитку сільських територій.

Європейська програма відновлення та розвитку сільських територій ґрунтується на:

- розширеному вивченні нормативно-правової бази;
- глибокому вивченні ресурсного потенціалу, що сприятиме відновленню та розвитку сільських територій;
- маркетинговому дослідженню ринку регіону поширення програми;
- SWOT-аналізі;
- детальному плануванню реалізації програми;
- основній ідеї;
- очікуваних результатах програми.

Азіатсько-Ізраїльський тип програми відновлення та розвитку сільських територій має бути не таким об'ємним і ґрунтуватися на:

- яскравій презентації та вступі;
- основній ідеї;
- SWOT-аналізі;
- загальному плані реалізації програми;
- очікуваних результатах програми.

Європейські інвестори зазвичай готові довго слухати доповідь презентацію, аналізувати і певний час обмірковувати запропоновану програму. В свою ж чергу Азіатсько-Ізраїльські інвестори не мають бажання довго слухати, а чекають на яскраву презентацію та основну ідею з зазначенням SWOT-аналізу та результатами.

Тому при написанні програми відновлення та розвитку сільських територій проектанту потрібно чітко вивчити інвестора, який має з ним співпрацювати.

Структура програми має складатись з таких розділів:

- вступ, де має бути описана проблематика програми відновлення та розвитку сільських територій;

- опис нормативно-правової документації, що супроводжуватиме програму відновлення та розвитку сільських територій;
- загальна характеристика наявної бази для реалізації програми відновлення та розвитку сільських територій;
- конкретний план дій програми відновлення та розвитку сільських територій;
- аналіз наявних та запланованих дій програми відновлення та розвитку сільських територій;
- очікувані результати відновлення та розвитку сільських територій;
- додатки;
- список використаних джерел.

Основні розділи програми відновлення та розвитку сільських територій дозволяють презентувати проблему з різних сторін, показати які мають бути основні кроки вирішення проблеми, з якими проблемами ми можемо зіштовхнутись при реалізації програми, як їх швидко та ефективно вирішити, які очікуємо результати при реалізації програми відновлення та розвитку сільських територій і що нам для цього потрібно.

В програмі мають бути вирішені соціально-економічні проблеми, культурні, ментальні, побутові, екологічні, проблеми освіти та місцевого самоврядування. Потрібно звертати увагу на особливості тієї території, для якої розробляється програма, на її населення та їх проблеми, ментальність і традиції, наявність ресурсів і екологічний стан, можливість диверсифікації сільського господарства завдяки переробці та виробництву товарів з сільськогосподарської сировини, можливість розвитку сільського зеленого туризму, сільськогосподарських кооперативів та кластерів, що в свою чергу призводитиме до сталого розвитку та відновлення сільських територій.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, можна зазначити, вивчаючи проблему відновлення і розвитку сільських територій, необхідно визначити логічну методологію дослідження проблеми. Важливо визначити напрями, за якими проводитиметься дослідження, або їх порядок для логічного алгоритму, що показуватиме порядок проведення дослідження чи написання програми дослідження.

За допомогою методології вивчення можна визначити сучасні напрями наукового дослідження, що сприятиме аналізу та синтезу загальних елементів проблеми, це в свою чергу призведе до формування загальних висновків проведених досліджень та надання пропозицій, щодо відновлення та розвитку сільських територій.

Для досягнення позитивної динаміки рівня соціально-економічного розвитку сільських територій необхідно:

- комплексно оцінити рівень ефективності господарювання і використання потенціальних ресурсо-виробничих можливостей;
- виявити причини недовикористання виробничих можливостей;
- обґрунтувати напрями підвищення ефективності господарювання.

Література

1. Борщевський В. В. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України: монографія. Львів: Ін-т регіональних досліджень, 2012. 216 с.
2. Дудзяк О. А. Вплив сільського туризму на розвиток сільських територій. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. Вип. 2 (48). С. 133-136.
3. Іванишин В. В., Дудзяк О. А. Застосування в Україні досвіду розвитку сільських територій Європейських країн та США. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. 2015. Вип. 24. т. 3. С. 5–10.
4. Ключник А. В. Зайнятість населення сільських територій: проблеми та стратегічні напрями їх вирішення. *Регіональна економіка*. 2011. № 1. С. 134–139.
5. Концепція розвитку сільських територій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.09.2015 р. № 995-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>. (дата звернення: 10.03.2018).
6. Теорія, політика та практика сільського розвитку / за ред.: О. М. Бородіної, І. В. Прокопи; Інститут економіки та прогнозування. Київ, 2010. 384 с.
7. Тринько Р. Демографічна безпека: особливості й стратегічні пріоритети: монографія. Львів, 2016. 204 с.
8. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: навч. посіб. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2004. 240 с.

References

1. Borshchevskiy, V.V. (2012), *Rozvytok silskykh terytorii v systemi yevrointehratsiinykh priorytetiv Ukrainy* [The development of rural areas in the system of European integration priorities of Ukraine], monograph, In-t rehionalnykh doslidzhen, Lviv, Ukraine, 216 p.

2. Dudziak, O.A. (2016), "The impact of rural tourism in rural development", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, iss. 2 (48), pp. 133-136.
3. Ivanyshyn, V.V. and Dudziak, O.A. (2015), "Implementation of rural development experience of European countries and USA into the Ukrainian economy", *Zbirnyk naukovykh prats Podilskoho derzhavnoho ahrarotekhnichnoho universytetu*, iss. 24 (3), pp. 5–10.
4. Kliuchnyk, A.V. (2011), "Employment in Rural Territories: Problems and Strategic Directions of their Solution", *Rehionalna ekonomika*, no. 1, pp. 134–139.
5. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine "The concept of rural development" from September 23, 2015, No. 995-p, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua>. (access date March 10, 2018).
6. Borodina, O.M. and Prokopova, I.V. (Eds.) (2010), *Teoriia, polityka ta praktyka silskoho rozvytku* [Theory, policy and practice of rural development], Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia, Kyiv, Ukraine, 384 p.
7. Trynko, R.I. (2016), *Demografichna bezpeka: osoblyvosti i stratehichni priorytety* [Demographic security: features and strategic priorities], monograph, Lviv, Ukraine, 216 p.
8. Tsekhmistrova, H.S. (2004), *Osnovy naukovykh doslidzhen* [Basics of the scientific research], tutorial, Vydavnychi Dim «Slovo», Kyiv, Ukraine, 240 p.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2018 р.

Рецензент: д.е.н., професор Подільського державного аграрно-технічного університету В.В. Іванишин